

van de schoven, werd een probleem (van '43 af werd het uit papier vervaardigd) en hetzelfde gold voor de jutezakken die voor het transport van de oogst nodig waren. Bij het bombardement van Rotterdam waren 4 miljoen zakken die in pakhuizen lagen, in vlammen opgegaan; landelijk was er in de zomer van '40 bij de groot- en kleinhandel nog een voorraad van 45 miljoen zakken. Vóór de bezetting werden in ons land als regel per jaar tussen de 15 en 20 miljoen jutezakken geweven maar uit de snel slinkende voorraden jute konden van de zomer van '40 af in drie jaar tijd slechts 17 miljoen zakken vervaardigd worden. Wat een boer nog aan zakken kreeg, moest vaak gerepareerd worden voor men het gebruiken kon. Of men kijke naar de voorziening met bloempotten. De tuinbouw had er vóór de bezetting per jaar 10 miljoen nodig, de sierteelt 22 miljoen. Wel werd de sierteelt ingekrompen, maar dat men in totaal behoefte bleef houden aan ca. 20 miljoen nieuwe bloempotten per jaar, lijkt een redelijke schatting; er waren in '42 niet meer dan 11 miljoen, in '43 nog maar 7 miljoen beschikbaar.

Droge cijfers? Het zij zo. Maar alweer: achter die cijfers moet men de mensen zien, in dit geval allen die in de akker- en tuinbouw werkzaam waren en van wie verwacht werd dat zij meer produceerden dan ooit, terwijl het productieproces zelf van jaar tot jaar moeizamer verliep. Van dat laatste had de stedelijke bevolking, die ook tevoren niet geweten had wat het boerenbedrijf inhield, geen denkbeeld. Elk had genoeg aan zijn eigen zorgen.

Nieuwe vraag: hoe werd door de overheid gecontroleerd of de akkerbouwers inderdaad afleverden wat op hun percelen gegroeid was?

De Plaatselijke Bureauhouder was de centrale figuur. Zijn bureau hield van iedere boer bij, hoeveel zaaigoed en kunstmest hij ontving; stond het gewas te velde, dan werd een schatting gemaakt van hetgeen elk perceel moest opleveren en ten tijde van de oogst werd nagegaan of de geschatte hoeveelheid inderdaad ter dorsing of anderszins afgeleverd was. Helemaal zuiver konden die schattingen natuurlijk niet zijn. Zo werd de zomeroogst aan granen in '42 geschat op 1,2 miljoen ton en er kwam in werkelijkheid 150 000 ton (ruim 12%) minder binnen; bij de aardappelooft was in dat jaar het verschil eveneens ca. 12%. Waren die verschillen gevolg van beoordelingsfouten of van natuurlijke oorzaken - of stak er iets anders achter? Vermoedelijk in hoofdzaak dat laatste. Er waren heel wat boeren die van meet af aan een deel van de oogst trachtten achter te houden, aanvankelijk misschien hoofdzakelijk voor eigen verbruik en om er familieleden, vrienden en kennissen een plezier mee te doen¹; die kring breidde zich snel uit. Later

¹ In '41 en in later jaren werden vooral uit de Achterhoek en uit het noordoosten des lands veel postpakketten met levensmiddelen naar het westen gezonden: boter, spek en bonen maar vooral roggebrood. In '40 werden in het gehele land ruim